

ผลกระทบทางสังคมวัฒนธรรมของเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดสระแก้ว

อภิเชษฐ์ ทับเมือง^๑

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลง 2) ผลกระทบทางสังคมวัฒนธรรมของเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 15 คน ซึ่งเนื้อหาแบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนแรกคือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงทัศนคติของรัฐต่อพื้นที่ชายแดน การเปลี่ยนแปลงทัศนคติของประชาชนต่อโครงการพัฒนาของรัฐ และการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของโอกาสประชาชน เช่น ด้านการศึกษา การรักษาพยาบาล การประกอบอาชีพ ส่วนที่สองคือผลกระทบทางด้านสังคมวัฒนธรรมประกอบด้วยผลกระทบด้านการจัดการชุมชนและสถาบัน ผลกระทบต่อปัจเจกบุคคลและครอบครัว ผลกระทบทางด้านที่ดินและโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน และผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชากรซึ่งมีผลต่อ ความคิด ค่านิยม ความเชื่อของชุมชน

คำสำคัญ: ผลกระทบทางสังคม, ผลกระทบทางวัฒนธรรม, เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ, จังหวัดสระแก้ว

^๑ นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรการเมืองและยุทธศาสตร์การพัฒนา คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
E-mail: api.tub@gmail.com

วันที่รับบทความ: 2 กุมภาพันธ์ 2563 วันที่แก้ไขบทความ: 7 กรกฎาคม 2563 และวันตอบรับบทความ: 10 กรกฎาคม 2563

Research

Social and Cultural Impacts of Sa Kaeo Special Economic Zone

Apichet Tubmuang^a

Abstract

The purposes of this research are; 1) to study the changing conditions; 2) to investigate social and cultural impacts of Special Economic Zones, Sa Kaeo Province. This study was a qualitative research by collecting data from 15 key informants. The content was divided into two parts. The first part focused on the change that occurred including the change of government attitudes towards border areas, the change of people' attitudes towards government development projects, and the change in lifestyle, including the change in public opportunities such as education, healthcare, and occupation. The second part was the impact on society and culture consisting of the impact of community and institutional management, the impact on individuals and families, the impact of land and community infrastructure and the way of life of the population that affects community thoughts, values and beliefs.

Keywords: Social Impact, Cultural Impact, Special Economic Zone, Sa Kaeo Province

---

^a Master Student, Politics and Development Strategy Program, School of Social and Environmental Development National Institute of Development Administration, Email: api.tub@gmail.com

Received: 2 February 2020, Revised: 7 July 2020, Accepted: 10 July 2020

บทนำ

เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษเป็นแนวทางหนึ่งของการพัฒนาประเทศ จากเดิมเป็นที่จัดตั้งเขตอุตสาหกรรมส่งออก (Export Processing Zone หรือ EPZ) ได้แก่ ได้หวัน พ.ศ. 2512 สิงคโปร์ พ.ศ. 2513 และเกาหลี่ใต้ พ.ศ. 2513 (Ratcharphongsa, 2019) และถูกพัฒนาให้เป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone หรือ SEZ) โดยมหาอำนาจทางเศรษฐกิจอย่างประเทศจีน ที่ทดลองการพัฒนาเศรษฐกิจในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีกฎหมายพิเศษ เพื่อลดอุปสรรคในการดำเนินธุรกิจ รวมถึงการดึงดูดเงินการลงทุนและเทคโนโลยีเข้าประเทศจนกระทั่งประสบผลสำเร็จ เช่น เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษเซินเจิ้น ทำให้เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษถูกนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น กัมพูชา เวียดนาม ลาว และไทย ซึ่งในประเทศไทยนั้นได้เริ่มจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษในปี พ.ศ. 2558 เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบด้วยพื้นที่ใน 10 จังหวัด ตามประกาศคณะกรรมการนโยบายพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ (The National Committee on Special Economic Zone Development, 2015) ประกอบด้วยเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ระยะที่ 1 คือ เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดตาก มุกดาหาร สระแก้ว ตราด และสงขลา เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ระยะที่ 2 คือ เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย หนองคาย นครพนม กาญจนบุรี และนราธิวาส

เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้วนับเป็น เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษแห่งแรก ๆ ของไทย ซึ่งได้จัดสรรการใช้พื้นที่ตามนโยบายของรัฐบาลในการผลักดันให้เกิดการพัฒนา และการสร้างความน่าสนใจในการเข้ามาลงทุนในประเทศ ซึ่งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว ถือเป็นศูนย์กลางการผลิตและกระจายสินค้าสู่อาเซียน เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว ตั้งขึ้นใน ปี พ.ศ. 2558 ตามประกาศคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (The National Committee on Special Economic Zone Development, 2015) ครอบคลุมพื้นที่ 2 อำเภอ คือ อำเภออรัญประเทศ ประกอบด้วย ตำบลท่าข้าม ตำบลบ้านด่าน ตำบลป่าไร่ และ อำเภอวัฒนานคร ในตำบลฝักชะ โดยจะเห็นได้ว่าที่มาของเขตพัฒนาเศรษฐกิจนั้น เกิดขึ้นจากนโยบายของภาครัฐที่ผลักดันให้เกิดขึ้น ด้วยนโยบายทางการเมืองของรัฐบาลอีกทั้งการมีหน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการโดยตรง ซึ่งมีผู้ปฏิบัติตามนโยบายเป็นตัวแทนจากหน่วยงานทั้งภายในพื้นที่ เอกชน และหน่วยงานของรัฐ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนทางด้านวัฒนธรรม กล่าวคือ ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี พิธีกรรม รวมถึงทางด้านสังคม กล่าวคือ การศึกษา สุขภาพ โครงสร้างประชากร ที่ดินและโครงสร้างพื้นฐานและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลงของเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว
2. ผลกระทบทางสังคมวัฒนธรรมของเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว

การทบทวนวรรณกรรม

เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ

เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone: SEZ) (The Board of Investment of Thailand, 2015) เป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจ ของรัฐที่รัฐทำหน้าที่อำนวยความสะดวกสำหรับการลงทุน ซึ่งมีองค์ประกอบ คือ ประการแรกคือ การกำหนดพื้นที่ของโครงการที่ชัดเจน ประการที่สอง คือ การมีกฎหมายพิเศษ ที่จะช่วยอำนวยความสะดวกสำหรับผู้ลงทุนและลดอุปสรรคในการดำเนินธุรกิจ และ ประการที่สาม คือ มาตรการพิเศษต่าง ๆ ที่ถูกออกแบบมาเพื่อกระตุ้นความน่าสนใจในการลงทุน เช่น มาตรการทางด้านภาษี การสร้างโครงสร้างพื้นฐานและด้านศุลกากร รวมไปถึงการเปิดให้นักลงทุนต่างชาติสามารถเช่าพื้นที่ได้โดยตรง

ทั้งนี้เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษยังเป็นพื้นที่ทดลองการทำธุรกิจในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศในอนาคต สำหรับในประเทศไทยนั้น เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษยังเป็นเครื่องมือในการกระจายความเจริญสู่ท้องถิ่น เช่น โครงสร้างพื้นฐาน โอกาสในอาชีพ และยังเป็นการเชื่อมโยงการค้าชายแดนในพื้นที่สำคัญ ๆ ของประเทศ

เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษขับเคลื่อนด้วย คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (กนพ.) โดยมีคณะอนุกรรมการ 6 ชุดในการปฏิบัติงาน ประกอบด้วย 1) คณะอนุกรรมการด้านสิทธิประโยชน์ กำหนดพื้นที่ และศูนย์เบ็ดเสร็จด้านการลงทุน 2) คณะอนุกรรมการศูนย์บริการเบ็ดเสร็จด้านแรงงาน สาธารณสุข และความมั่นคง 3) คณะอนุกรรมการด้านโครงสร้างพื้นฐานและด้านศุลกากร 4) คณะอนุกรรมการด้านการจัดหาที่ดินและบริหารจัดการ 5) คณะอนุกรรมการด้านการตลาดและประชาสัมพันธ์ และ 6) คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษระดับพื้นที่ (The Board of Investment of Thailand, 2015)

แนวคิดทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

แนวคิดทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น เป็นการแยกการพิจารณาแนวความคิดออกเป็นสองส่วนด้วยกันคือ “สังคม” และ “วัฒนธรรม” เนื่องจากแนวคิดทางด้านสังคมและวัฒนธรรมเป็นคำที่กินพื้นที่ค่อนข้างกว้าง อันครอบคลุมความหมายที่หลากหลายโดยอยู่ที่ผู้ตีความจะตีความกว้างแค่ไหน ซึ่งเหมือนกับวัฒนธรรมที่มีเนื้อหากว้างที่ครอบคลุมรายละเอียดจำนวนมาก

สังคม หมายถึง กลุ่มของคนที่รวมตัวกันเป็นสมาชิกของสังคมนั้น โดยมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยมีกฎระเบียบหรือกติกาของสังคมเป็นการจัดการความสัมพันธ์ให้มีความราบรื่นในการดำเนินชีวิต ซึ่งทำให้มีความรู้สึกร่วมของการเป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน (Settho & Prachuapmor, 1989)

การจำแนกสังคมโดยพิจารณาลักษณะร่วมกันพิเศษ 5 ประการ (Settho, 1989) โดยสามารถจำแนกได้ ดังนี้ 1) สังคมเชิงพื้นที่ คือเขตพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ ที่สมาชิกสามารถระบุดำเนินชีวิตในพื้นที่ตนเองได้ เช่น การแบ่งกลุ่มตามภูมิภาค การแบ่งกลุ่มตามจุดเด่นทางภูมิศาสตร์ 2) สังคมกลุ่มที่มีขนาดใหญ่กว่ากลุ่มอื่น ๆ คือการแบ่งกลุ่มตามลักษณะร่วมที่ชัดเจนโดยสามารถจำแนกเป็นกลุ่มๆได้ เช่นกลุ่มเพศ ในสถานศึกษาที่มีกลุ่มของนักเรียนหญิง มากกว่านักเรียนชาย หรือจะเป็นกลุ่มอาชีพ โดยขึ้นอยู่กับกรจำแนกตามเกณฑ์ที่กำหนดขึ้น 3) สังคมมีวัฒนธรรมหลักเด่นชัด คือลักษณะค่านิยม บรรทัดฐาน ความเชื่อ ฯลฯ ที่เด่นชัดออกมา เช่น ภาษา กฎหมาย ประเพณี โดยจะมีกลุ่มย่อย ๆ จำนวนหนึ่งแต่ลักษณะจะไม่โดดเด่นเท่ากลุ่มหลัก 4) สังคมกลุ่มมั่นคงถาวร คือกลุ่มที่มาจากการทดแทนกันทางธรรมชาติ สามารถอธิบายได้ว่าการเกิดเพื่อการทดแทนการเสียชีวิตของคนในสังคมเป็นเรื่องธรรมดา อันสร้างความมั่นคงให้กับสังคม และ 5) สังคมกลุ่มที่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง คือความสามารถในการตอบสนองตนเองตามความต้องการของสมาชิกในสังคม และสามารถรวมกับสังคมกลุ่มอื่นได้ หรือเป็นกลุ่มเดี่ยว ๆ ก็ได้เช่นกัน

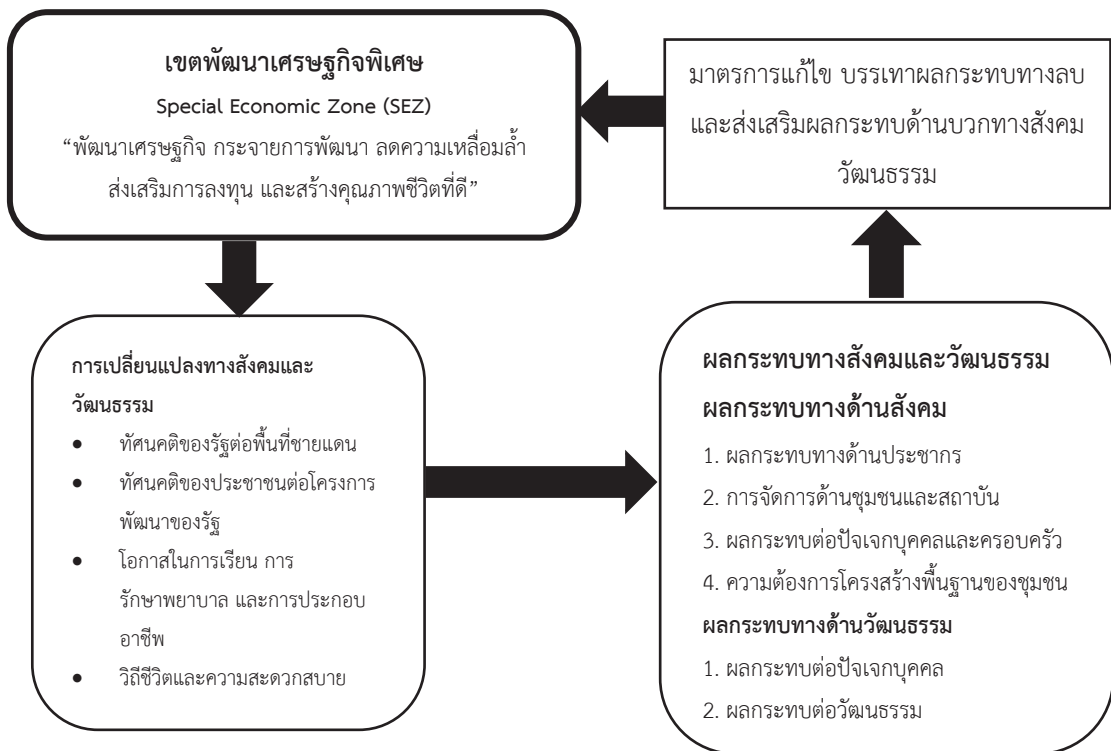
วัฒนธรรม หมายถึง วัฒนธรรมจึงเป็นตัวกำหนดรูปแบบของสถาบัน ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันไปในสังคม อีกทั้งวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์พฤติกรรมของคนขึ้นอยู่กับสังคมนั้น ๆ และวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ควบคุมสังคมสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้แก่สังคม เพราะในวัฒนธรรมจะมีทั้งความศรัทธา ความเชื่อ ค่านิยม และบรรทัดฐานเป็นต้นค่านิยมจะทำหน้าที่เป็นบรรทัดฐานหรือมาตรฐานของพฤติกรรมทั้งหลายของประชาชน วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่แสดงเอกลักษณ์ความเป็นชาติเป็นรากฐานความมั่นคงของชาติเป็นสิ่งที่แสดงศักดิ์ศรีเกียรติภูมิและความภาคภูมิใจชาติที่มีวัฒนธรรมอันดีงามสืบทอดความเป็นชาติอันยาวนาน ผ่านกระบวนการเรียนรู้ และถ่ายทอดวัฒนธรรมรวมทั้งค่านิยมนั้นระหว่างสังคมเช่นกัน (Supchaisakun, Kitthontham, Chanprasert & Phungphosop, 2014) ซึ่ง Goodenough แบ่งประเภทของวัฒนธรรมออกเป็นสองแบบคือ 1) แบบแผนสำหรับพฤติกรรม (Patterns for Behavior) เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของผู้ปฏิบัติ หรือเรียกว่าการกระทำ และ 2) แบบแผนของพฤติกรรม (Patterns of Behavior) เป็นแนวทางการเกิดพฤติกรรมของผู้กระทำ อันมีรูปแบบทางวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนด Goodenough (1961) (as cited in Phongsapit, 1999)

สังคมและวัฒนธรรม จึงเป็นของคู่กัน เมื่อมีสังคมต้องมีวัฒนธรรม โดยคำว่าสังคมเน้นมวลรวมขององค์ประกอบ ซึ่งเป็นตัวตนคน ในขณะที่คำว่าวัฒนธรรมเน้นที่กฎเกณฑ์แบบแผน หรือของที่คนในกลุ่มได้มีอยู่ร่วมกัน (Prachuapmor, 1989) กล่าวให้เข้าใจมากยิ่งขึ้นคือทั้งสังคมและวัฒนธรรมต่างมีผลต่อการสร้างรูปแบบของสังคมนั้น ๆ ให้มีหน้าตาที่แตกต่างจากสังคมอื่น ดังเช่น ตามความหมายของ Geertz (Rapeepat, 2008) วัฒนธรรมเป็นระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นโครงข่ายของความหมาย และตัวมนุษย์เองก็เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันภายใต้โครงข่ายนี้

ผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรม

ผลกระทบ หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อาจเป็นผลที่เกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต เป็นไปได้ ทั้งทางบวก และทางลบ อาจขึ้นกับ กลุ่มเป้าหมาย และมีใช้กลุ่มเป้าหมาย หรือผลกระทบต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ผลกระทบจึงมีมากกว่าสิ่งที่เราสามารถพบเห็น หรือรับรู้ได้ในปัจจุบัน การจำแนกผลกระทบจึงเป็นสิ่งสำคัญว่า เป็นผลกระทบด้านบวกหรือด้านลบ รวมถึงเป็นผลกระทบประเภทไหน (Dye, 1982 as cited in Phongphetprayoon, 2006) ได้จำแนกผลกระทบออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้ 1) การแบ่งผลกระทบตามแง่มุมเนื้อหา แบ่งออกได้เป็นผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การบริหาร สิ่งแวดล้อม และกายภาพ เช่น ผลกระทบจากการดำเนินการแบ่งตามแง่มุมของคุณค่าของผลกระทบ แบ่งออกได้เป็น ผลกระทบในเชิงบวก (Positive Impact) หมายถึง ผลกระทบที่เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาและผลกระทบในเชิงลบ (Negative Impact) ได้แก่ ผลกระทบที่ไม่เป็นที่พึงปรารถนา

แนวคิดนำในการศึกษา

ภาพที่ 1 แนวคิดนำในการศึกษา

วิธีการวิจัย

เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยกำหนดผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญจำนวน 15 คน ประกอบด้วย ได้แก่ 1) ประชาชนที่มีส่วนได้เสียกับโครงการ จำนวน 6 คน 2) เจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับระดับปฏิบัติการ จำนวน 7 คน และ 3) ผู้ประกอบการในพื้นที่ จำนวน 2 คน ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์พร้อมการสังเกตขณะการเก็บรวบรวมข้อมูล การพัฒนาประเด็นการสัมภาษณ์บางส่วนไว้ล่วงหน้า เช่น ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ การก่อตัวและพัฒนาการทางการเมือง และการเปลี่ยนแปลงของประชาชนต่อโครงการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ผลกระทบด้านสังคม ผลกระทบทางวัฒนธรรม แนวทางการป้องกัน และลดผลกระทบทางลบ และการสนับสนุนส่งเสริมผลกระทบทางบวกทางด้านสังคมและวัฒนธรรมในอนาคต

ซึ่งได้สัมภาษณ์พร้อมทั้งสังเกต บริบทของพื้นที่ ความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิต ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ และการแก้ไขผลกระทบจากโครงการ เป็นต้น เพื่อมาใช้เป็นส่วนประกอบของการสัมภาษณ์ เพื่อนำมาวิเคราะห์ถึงผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงแนวทางการลดและแก้ไขผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมจากโครงการพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ

ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) (Chanthawanit, 2011) เป็นการพิจารณาจากช่วงเวลา สถานที่ และบุคคลที่แตกต่างกัน ซึ่งการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยผู้วิจัยได้มีการนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ เพื่อทำการวิเคราะห์ความสอดคล้องของเนื้อหา ทำการวิเคราะห์ตีความควบคู่บริบท ด้วยหลักตรรกะและเทียบเคียงกับแนวคิดทฤษฎี ประกอบการอธิบาย

ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

สภาพการเปลี่ยนแปลงของเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว

การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมในพื้นที่ สิ่งที่ชัดเจนมากที่สุดก็นั่น ทศนคติของรัฐที่เปลี่ยนไปในการมองชายแดน เพราะจากเดิมรัฐมองมิติเพียงแค่ความมั่นคงเท่านั้น โดยเห็นได้จากการที่มีกองทัพดูแลชายแดนอย่างเข้มงวด อีกทั้งพื้นที่ส่วนใหญ่ของชายแดนเป็นพื้นที่ของรัฐ ซึ่งดูแลโดยกองทัพ หลังจากมีความพยายามจะเปลี่ยนพื้นที่ชายแดนให้เป็นพื้นที่การค้าในหลายสมัย ก็ทำให้พื้นที่ชายแดนเกิดการค้าการลงทุนขนาดใหญ่ ในพื้นที่จังหวัดสระแก้วเอง เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ที่สุดนับตั้งแต่อดีต นั่นคือการสร้างศาลิโน ปอยเปต ในพื้นที่ชายแดนของประเทศกัมพูชา ที่สร้างการเปลี่ยนแปลงครั้งที่สำคัญที่สุดครั้งหนึ่งในสระแก้ว เพราะนอกจากเป็นการลงทุนขนาดใหญ่ของทั้งนายทุนฝั่งไทย และนายทุนฝั่งกัมพูชา ยังเกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพของคนบริเวณนั้นจำนวนมาก อีกทั้งยังเกิดการไหลเวียนของเงินอย่างมหาศาล

การเปลี่ยนแปลงยังนับรวมถึงการเพิ่มปัจจัยจากภายนอกพื้นที่ อันส่งผลทำให้พื้นที่ชายแดนสระแก้ว เปลี่ยนไป นั่นคือโครงการขนาดใหญ่ของรัฐบาลที่เกิดขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงยังมีผลกระทบที่ยังไม่ชัดเจนมาก เพราะโครงการอยู่ในขั้นตอนการดำเนินงาน และเกิดการผลักดันอย่างมากจากราชการส่วนกลาง เพราะการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นสิ่งจำเป็นของประเทศ และการเลือกพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านการค้าชายแดนจึงเป็นปัจจัยแรก ๆ ที่รัฐใช้ในการพิจารณาพื้นที่ที่เหมาะสมในการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่งนั่นคือมุมมองของรัฐที่เปลี่ยนแปลงไปต่อพื้นที่ชายแดนสระแก้ว

การเปลี่ยนแปลงด้านต่อมา คือการเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษา กล่าวคือด้านการศึกษาเรื่องความเป็นไปได้ในการดำเนินโครงการขนาดใหญ่ ที่ครอบคลุมพื้นที่สองอำเภอ ซึ่งเป็นการลงทุนที่ให้พื้นที่ขนาดใหญ่ที่สุดในจังหวัด และยังอยู่ในช่วงนำร่องของรัฐบาล การเปลี่ยนแปลงด้านโอกาสความเป็นไปได้ของพื้นที่ที่เกิดขึ้น เมื่อมีการพยายามพัฒนาพื้นที่ชายแดนให้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจในนาม “เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ”

เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จึงเกิดขึ้นด้วยการเปลี่ยนมุมมองจากรัฐ การดำเนินภายในพื้นที่ที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กันหลายจุด ไม่ว่าจะเป็นการสร้างถนน การเปิดจุดผ่านแดนถาวรเพิ่ม และการจัดทำนโยบายทั้งส่วนกลาง และส่วนท้องถิ่น โดยเกิดการเร่งกระบวนการให้เกิดขึ้นโดยเร็ว จากการตั้งคณะกรรมการดำเนินงานการแกกกฎหมายพิเศษ ม.44 เพื่อสร้างการเอื้อประโยชน์ต่อการรวบรวมที่ดินเพื่อดำเนินงาน ส่งผลให้การรับรู้ของประชาชนเกิดขึ้นพร้อมกับการดำเนินของภาครัฐไปด้วย โดยรับรู้ผ่านการดำเนินงานทางตรง เช่น การประชุมกับชุมชน เพื่อหาความคิดเห็นร่วมในการดำเนินโครงการ หรือแม้กระทั่งทางอ้อม คือผ่านนโยบายด้านการศึกษา การรักษาพยาบาล ที่ผู้ปฏิบัติงานจะรับทราบกันดี แต่ในมุมมองประชาชนเกิดการรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลง แต่ยังไม่สัมผัสถึงความเร่งในกระบวนการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

แต่สิ่งที่บ่งชี้ถึงการเปลี่ยนแปลงได้นั้น คือสิ่งปลูกสร้าง และวิถีชีวิตของประชาชนเปลี่ยนไป เช่น มีสาธารณูปโภค ขั้นพื้นฐานใช้อย่างทั่วถึงหลังจากการมีโครงการ มีการตัดถนนเพิ่มมากขึ้น จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่าประชาชนได้รับดอกผลจาก เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ทำให้สะดวกสบายเพิ่มขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับกัน ก่อนและหลังจากการมีโครงการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ

การเปลี่ยนแปลงที่น้อยสุดนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมที่มีความลึกซึ้งลงไป ซึ่งต้องใช้เวลา และผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต้องมากพอที่จะสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ แต่การเปลี่ยนแปลงเริ่มเกิดขึ้นต่อทัศนคติเกี่ยวกับการพัฒนาเปลี่ยนไป เช่นชุมชนส่วนใหญ่มักเกิดความกังวลต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมของตนเอง แต่เมื่อมีการทำโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิตไปในทิศทางที่ดีขึ้น ทำให้ประชาชนมีทัศนคติที่ดีขึ้นกับการพัฒนาพื้นที่ในเชิงอุตสาหกรรม อีกทั้งยังเกิดการถกเถียงเรื่องประเด็นใหม่ ๆ ในสังคม เช่น เรื่องการจัดการขยะ ความมั่นคงทางอาหาร และโอกาสของคนในพื้นที่ต่อโครงการพัฒนาที่กำลังจะเกิดขึ้น

การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นกับทุกสังคม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเป็นเพียงส่วนเริ่มต้นของผลกระทบที่กำลังจะตามมา ซึ่งอยู่ในช่วงระยะเวลาแรกของการดำเนินโครงการ เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่งอาจจะส่งผลในบางเรื่องเท่านั้น คืออาจจะมึผลต่อประชาชนในระดับที่ยังไม่เกิดการประมวผลผลว่าเป็นบวกหรือเป็นลบอันเกิดจากปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

ผลกระทบทางด้านสังคม

1. การเปลี่ยนแปลงทางประชากร

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรแบ่งออกเป็นก่อนการดำเนินโครงการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ เพราะพื้นที่ชายแดนมีมูลค่าการค้าชายแดนประมาณ 77,000 ล้านบาท ในลำดับต้น ๆ ของประเทศ ชายแดนจังหวัดสระแก้วจึงเป็นตลาดการค้าชายแดนที่สำคัญมาของประเทศ หลังจากการประกาศเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ มีการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากร ตามความต้องการแรงงานที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพทางสังคม และเศรษฐกิจของพื้นที่อันมาจากนโยบายการพัฒนาของภาครัฐ ส่งผลต่อการลงทุนเพิ่มขึ้นในพื้นที่จากข้อมูลทะเบียนนิติบุคคลที่คงอยู่ และทุนจดทะเบียน พ.ศ. 2552 – 2561 (Office of Commercial Affairs Sa Kaeo, 2018)

การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากรที่ค่อนข้างสูงตลอดระยะเวลาของการมีโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ ทำให้เกิดการโยกย้ายถิ่นฐาน ทั้งย้ายเข้าย้ายออกจากพื้นที่จำนวนใกล้เคียงกันส่งผลโดยตรงกับการเปลี่ยนโครงสร้างประชากรในพื้นที่ตามข้อมูลในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ประชากรจากการทะเบียน อัตราเพิ่ม และความหนาแน่นของประชากร เป็นรายอำเภอ พ.ศ. 2557 - 2561

อำเภอ	ประชากร					อัตราเพิ่มของประชากร				ความหนาแน่น ของประชากร (ต่อ ตร. กม.) Population density (per sq. km.)
	Population					Population growth rate (%)				
	2557 (2014)	2558 (2015)	2559 (2016)	2560 (2017)	2561 (2018)	2558 (2015)	2559 (2016)	2560 (2017)	2561 (2018)	
รวมยอด	552,187	556,922	559,017	561,938	564,092	0.85	0.38	0.52	0.38	78.4
อำเภอเมือง	109,669	110,300	110,575	111,137	111,759	0.57	0.25	0.51	0.56	61
อำเภอคลองหาด	37,745	37,967	38,173	38,436	38,536	0.59	0.54	0.69	0.26	92.39
อำเภอตาพระยา	55,661	56,458	56,757	57,182	57,247	1.42	0.53	0.75	0.11	89.12
อำเภอวังน้ำเย็น	63,368	63,587	63,570	63,668	63,680	0.35	-0.03	0.15	0.02	196.17
อำเภอวัฒนานคร	81,057	81,324	81,645	81,872	82,013	0.33	0.39	0.28	0.17	52.57
อำเภออรัญ	86,103	87,908	88,716	89,660	90,705	2.07	0.91	1.06	1.16	110.45
อำเภอเขาฉกรรจ์	56,233	56,559	56,512	56,665	56,765	0.58	-0.08	0.27	0.18	73.31
อำเภอโคกสูง	26,466	26,840	26,949	27,140	27,181	1.4	0.41	0.71	0.15	61.82
อำเภอวังสมบูรณ์	35,885	35,979	36,120	36,178	36,206	0.26	0.39	0.16	0.08	94.38

Source: Department of Provincial Administration, Ministry of Interior, 2018

จากข้อมูลประชากรจากการทะเบียน อัตราเพิ่ม และความหนาแน่นของประชากร เป็นรายอำเภอ พ.ศ. 2557 - 2561 ของสำนักงานสถิติจังหวัดสระแก้วพบว่า ปริมาณความหนาแน่นเพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะอำเภออรัญประเทศที่มีอัตราการเพิ่มของประชากร ร้อยละ 1.16 ซึ่งสูงที่สุดในจังหวัดสระแก้ว (Department of Provincial Administration, Ministry of Interior, 2018) ทั้งนี้ไม่สามารถสรุปได้ถึงแนวโน้มในอนาคต เนื่องจากเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษเกิดความล่าช้า ในการก่อสร้างพร้อมทั้งเกิดการชะลอตัวของเศรษฐกิจ จึงไม่สามารถสรุปได้ถึงผลกระทบที่จะเกิดเป็นด้านบวกหรือลบ

2. การจัดการด้านชุมชนและสถาบัน

การก่อตัวและพัฒนาการทางการเมือง และการเปลี่ยนแปลงของประชาชนต่อโครงการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ การเกิดขึ้นของโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ สร้างการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างทางการเมืองที่มีทั้งหน่วยงานราชการ เอกชน และประชาชน เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องหลายด้าน โดยเริ่มตั้งแต่กระบวนการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ที่ได้รับการศึกษาจากหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐ องค์กรภาคเอกชน มหาวิทยาลัย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น รัฐบาล กรมธนารักษ์ กระทรวงมหาดไทย กองทัพบก กระทรวงอุตสาหกรรม การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย(กนอ.) สภาอุตสาหกรรมระดับจังหวัด กรมศุลกากร กรมทางหลวงชนบท ประชาชน ฯลฯ เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานในพื้นที่โดยตรง นอกจากนี้ยังมีหลายหน่วยงานที่มีส่วนสนับสนุนการเกิดขึ้นของเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษเช่น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ส่งผลโดยตรงกับการจัดการด้านชุมชนและสถาบันต้องเปลี่ยนแปลงไป เพราะเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้วเป็นการพัฒนาที่รัฐบาลพยายามทำให้เกิดขึ้น

ซึ่งทำให้ผลประโยชน์ของพื้นที่เกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือ จากเดิมท้องถิ่นมีอำนาจทางการเมืองการบริหารเป็นของตนเอง แต่เมื่อมีโครงการในพื้นที่อำนาจทางการเมืองการบริหารเป็นของท้องถิ่นแต่มีอำนาจที่ใหญ่กว่าท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในพื้นที่ด้วย เริ่มจากการออกคำสั่ง คสช. ที่ 17/2558 เพื่อเพิกถอนพื้นที่ป่าสงวนให้กรมธนารักษ์ดูแล โดยส่งให้ กนอ. ดำเนินการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรม ณ เทศบาลตำบลป่าไร่ อันเนื่องมาจากเหตุผลเรื่องการเงินที่ดินที่มีการติดขัดหลาย ๆ พื้นที่ของโครงการขนาดใหญ่ของรัฐโครงการก่อน ๆ ในอดีต การใช้ ม.44 ของ คสช. เพื่อลดระยะเวลาในการหาพื้นที่และลดเวลาในขั้นตอนการเตรียมงานก่อสร้างให้น้อยที่สุดด้วยจุดประสงค์จะเร่งให้เกิดโครงการโดยเร็ว ซึ่งนั่นอาจจะเป็นการลดทอนอำนาจทางการเมืองการบริหารของท้องถิ่นลงไป (Thai government gazette, 2015 & ThaiPBS, 2015)

นอกจากนั้นยังพบว่ามูลค่าของที่ดินเพิ่มสูงขึ้น ตามปัจจัยด้านการพัฒนา กล่าวคือ ที่ดินที่ถูกกำหนดให้เป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จะมีมูลค่าสูงขึ้นตามนโยบายและเป้าหมายของรัฐที่กำหนดขึ้นใหม่ ส่งผลให้เกิดผู้มีบทบาทในพื้นที่ ที่มีจำนวนมากขึ้น โดยเห็นจากการรวมกลุ่มทางการเมือง เช่น กลุ่ม

ผู้ประกอบการในพื้นที่เศรษฐกิจเดิม (ตลาดโรงเกลือ) ที่เรียกร้องถึงโอกาสในการลงทุน การรวมกลุ่มเพื่อเรียกร้องการชดเชยจากประชาชน แต่เนื่องจากข้อกำหนดของรัฐบาลกำหนดให้ชดเชยแก่ผู้ที่มีเอกสารสิทธิ์ในการครอบครอง ภาครัฐจึงได้กำหนดมาตรการเยียวยาประชาชนที่ไร้เอกสารสิทธิ์ด้วยการเร่งมาตรการออกโฉนดที่ดินให้ประชาชนอย่างถูกต้อง และลดค่าทำเนียบบางประการเพื่อให้ประชาชนมีความมั่นคงในการดำรงชีพ

สภาพปัญหาที่พบเจอของการจัดการเชิงสถาบันคือการปฏิบัติงานของหน่วยงานด้านอำนวยความสะดวก เรื่องบริการข้อมูล ที่พบว่าการทำงานเป็นการทำงานนั้นยังทำแบบแยกส่วน และมีปัญหาด้านการจัดการข้อมูลที่ดี โดยโครงการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจัดตั้งขึ้น โดยมีศูนย์ One Stop Service (OSS) ระดับจังหวัด ที่เป็นการบูรณาการด้านข้อมูล แต่สิ่งที่เป็นจริง ข้อจำกัดของ OSS ไม่สามารถตอบสนองด้านข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่เป้าหมายของศูนย์ระบุไว้ในวัตถุประสงค์การจัดตั้ง กล่าวคือ ข้อมูลยังอยู่แยกส่วนกัน OSS จึงเป็นหน่วยงานที่ส่งต่อความต้องการไปสู่ แหล่งข้อมูลอื่น แต่ไม่ได้รวบรวมข้อมูลที่จำเป็นไว้ อย่างที่ควรจะเป็น

3. ผลกระทบต่อปัจเจกบุคคลและครอบครัว

การเข้าถึงการรักษาพยาบาลจากการศึกษาระบบการรักษาพยาบาลยังไม่มีผลกระทบมากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับ การเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ด้วยข้อมูลทางด้านสถิติระบุว่าประชากรต่อหมของจังหวัดสระแก้วอยู่ที่ ประชากร 8,000 คน ต่อ แพทย์ 1 คน ซึ่งเป็นอัตราส่วนที่ไม่สอดคล้องกับมาตรฐานทางสาธารณสุขของประเทศ เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ มีการกำหนดมาตรฐานทางสุขภาพประชาชนที่จะเพิ่มจำนวนแพทย์ และบุคลากรทางด้านสาธารณสุขให้สอดคล้องกับจำนวนประชากร

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลด้านระบบสาธารณสุขพบว่าการเตรียมการด้านการรองรับการเพิ่มขึ้นของประชากรในพื้นที่ เช่น ระบบการเฝ้าระวังโรค ที่นำเทคโนโลยีเข้ามาจัดการด้านสาธารณสุขด้วย “ระบบสแกนลายนิ้วมือ” บังคับบุคคล เพื่อเป็นการเก็บข้อมูลผู้ป่วยที่ไม่มีเลขประจำตัวประชาชน ของแรงงานที่เข้ามาในพื้นที่รัฐประเทศ และวัฒนธรรมที่นับวันจะเพิ่มจำนวนมากขึ้น และการเตรียมความพร้อมบุคลากรด้านอุตสาหกรรมและความปลอดภัย เพื่อรองรับการเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ

การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ด้านการศึกษามีผลกระทบนโยบายช่วงการผลักดันเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ โดยมีนโยบายทั้งหมดที่ขับเคลื่อนเป็นนโยบายของส่วนกลาง กล่าวคือมาจาก สพฐ. โดยมีผู้ปฏิบัติเป็นหน่วยงานที่อยู่ภายใต้กำกับของ สพฐ. และกระทรวงศึกษาธิการ อีกทั้งยังมีการส่งเสริมเนื้อหาด้านเศรษฐศาสตร์ และเศรษฐกิจเข้ากับเนื้อหาการเรียนขั้นพื้นฐานเพื่อปูพื้นฐานให้นักเรียนได้ทราบถึงความสำคัญของเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ และการค้าชายแดน ซึ่งมีโรงเรียนที่นำร่องในการใส่เนื้อหาของเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษลงไป โดยมีหน่วยงานที่ช่วยเหลือทางด้านเนื้อหาจากทางสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) เป็นหน่วยงานรับผิดชอบอบรมให้ครูในพื้นที่ และ

เกิดการส่งเสริมทางด้านภาษากัมพูชาผ่าน “โครงการสานสัมพันธ์ด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม” ระหว่าง สปป. สระแก้ว เขต 2 กับ จังหวัดบันทายมีชัย หรือ บอนเตียเมียนเจย เป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศกัมพูชา ทำ MOU ร่วมกันเพื่อแลกเปลี่ยนภาษา และวัฒนธรรมร่วมกัน โดยการทำกิจกรรมร่วมกันของครูทั้งสองประเทศ ซึ่งมีจำนวน 60 คน ผ่านละ 30 คน โดยการจับคู่เพื่อแลกเปลี่ยนภาษากัน อันมีภาษาอังกฤษเป็นสื่อกลางในการสื่อสาร นำมาสู่การขยายผลในชั้นเรียนของทั้งสองฝ่าย ซึ่งก่อนหน้านี้จะมีโครงการมีโรงเรียนเพียงบางแห่งเท่านั้นที่มีการจัดการเรียนการสอนภาษากัมพูชา ตามความถนัดของครูผู้สอน สิ่งที่เปลี่ยนไปอย่างชัดเจนคือโครงการดังกล่าวเป็นการผลิตแบบฝึกหัด เพื่อสร้างความเข้าใจในภาษาที่ครูของทั้งสองประเทศมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม

สิ่งที่ทำให้การผลักดันด้านภาษาจำเป็นคือ ปริมาณของนักเรียนกัมพูชาที่มาเรียนในไทยมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น คิดเป็นร้อยละ 13 ของนักเรียนทั้งหมดในสังกัด หรือประมาณ 1,300 - 1,500 คน โดยมีสวัสดิการที่เหมือนกับเด็กไทยคือไม่เสียค่าใช้จ่ายในการเรียน แบ่งเป็น 2 ประเภท กล่าวคือแบบค้างคืน และแบบไปกลับคิดเป็นครึ่งหนึ่งของจำนวนนักเรียนกัมพูชาทั้งหมด ด้วยความสะดวกสบายในการไปมาหาสู่กัน การข้ามชายแดนจึงเป็นเรื่องปกติของคนในชายแดน

4. ที่ดินและโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานมีโครงการถนน ด้านศุลกากร การคมนาคมระบบราง ระบบไฟฟ้า ด้านโทรศัพท์ ด้านประปา ที่ครอบคลุมพื้นที่โครงการ นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างมาก เนื่องจากโครงสร้างพื้นฐานของพื้นที่เป็นสิ่งที่สร้างความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของประชาชน เช่นความคิดเห็นของชาวบ้านมองว่า การมาตั้งของโครงการพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ นำการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานซึ่งเป็นความต้องการของประชาชนอย่างมากอยู่แล้ว แต่ด้วยความล่าช้าด้านงบประมาณ ทำให้พื้นที่ชายแดนไม่มีการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานมาเป็นระยะเวลาานาน สิ่งที่เปลี่ยนไปนั่นคือการเปลี่ยนแปลงด้านการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกันที่สะดวกมากยิ่งขึ้น เพราะมีโครงการตัดถนนขึ้นมาหลายสาย เช่น ถนนเลียงเมืองหมายเลขที่ 33 ที่ดำเนินการแล้วเสร็จได้ทำให้ การเดินทางของประชาชนดีขึ้น ความคิดเห็นของประชาชน ผู้นำชุมชนในพื้นที่ ต่างมองนั่นคือโอกาสการมีชีวิตที่ดีขึ้น กล่าวคือการมีน้ำใช้ที่ดี การมีถนนที่ดี การมีความเจริญทางด้านปัจจัยพื้นฐานที่ดี คือความไฝ่ฝันของประชาชนทุกกลุ่ม ที่เห็นตรงกันว่าเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษได้นำความสะดวกสบายมาให้

แต่มีบางจุดที่ทำให้ประชาชนในพื้นที่กังวล นั่นคือการก่อสร้างทางเชื่อมจุดผ่านแดนบ้านหนองเอี่ยน-สตึงบท ที่ดำเนินการแล้วเสร็จ และเปิดทำการแล้ว ที่น่ากังวลคือถนนเส้นดังกล่าวเกิดจากการตัดผ่านทุ่งนา และพื้นที่ชุมชนบางส่วน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของพื้นที่ กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงของแหล่งน้ำ ทางไหลของน้ำ อันจะส่งผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนในระยะยาว

รวมทั้งความกังวลด้านมลพิษทางเสียง ฝุ่น ปริมาณขยะ และปริมาณรถในอนาคต เพราะพื้นที่บ้านหนองเอี่ยน มีการก่อสร้างคลังสินค้า และจุดพักรถบรรทุกขนาดใหญ่ อันมีผลต่อประชาชนในพื้นที่อย่างมาก แต่เนื่องด้วยเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ยังไม่ได้ดำเนินการอย่างเต็มรูปแบบ ผลด้านลบจากโครงสร้างพื้นฐานยังไม่ชัดเจน

มุมมองด้านโครงสร้างพื้นฐานของผู้นำท้องถิ่นส่วนหนึ่งมองว่า มีโครงการบางโครงการที่ไม่ได้มีความจำเป็นต่อพื้นที่การพัฒนา เช่น โครงการก่อสร้างต่างระดับบนถนนสายแยกทางหลวง 33 ด้านบ้านคลองลึก ระยะทาง 0.560 กิโลเมตร ปีงบประมาณ 2559 - 2561 งบประมาณ 329.855 ล้านบาท

ผลกระทบที่ชัดเจนอีกประการคือการครอบครองที่ดินและการใช้สอยที่ดิน ต้องทำการแบ่งออกเป็นสองส่วนคือ ที่ดินที่อยู่ในการดูแลของภาครัฐ และการครอบครองของประชาชน พบการเปลี่ยนแปลงผู้ถือครองที่ดินในพื้นที่จำนวนมาก จากการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ นั้นยังสร้างการเปลี่ยนแปลงทางด้านราคาของที่ดิน ซึ่งทำให้เกิดการซื้อที่ดินเพื่อการเก็งกำไร และการลงทุนเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองเรื่องผลประโยชน์ ซึ่งในพื้นที่พบว่ามีความพยายามเคลื่อนไหวของกลุ่มผลประโยชน์ในพื้นที่เพื่อการเปลี่ยนผังเมืองที่กระทรวงมหาดไทยในการจัดสรรการใช้สอยพื้นที่ให้สอดคล้องกับบริบทของโครงการการพัฒนา เพราะราคาของที่ดินขึ้นลงตามความสำคัญของผังเมือง เช่น พื้นที่ที่สามารถตั้งโรงงาน จะแพงมากกว่าพื้นที่ที่ไม่สามารถตั้งโรงงานได้ ทำให้ตัวแสดงทางการเมืองมีความหลากหลายก่อนการมีเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ โดยราคาที่ดินจากเดิมประมาณ 3 - 4 หมื่นบาทต่อไร่ เมื่อมีโครงการเกิดการปรับตัวขึ้นไปถึง 1 ล้านบาทต่อไร่

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงมากก็คือผังเมือง มีการตัดถนนเพิ่มขึ้นหลายสาย มีการก่อสร้างด้านศุลกากร และด่านผ่านแดนถาวร เพื่อรองรับการพัฒนาของทั้งไทย และกัมพูชา ทั้งนิคมอุตสาหกรรมโอเนียง และทางรถไฟความเร็วสูงของทางฝั่งกัมพูชา อีกทั้งปัญหาที่สะท้อนจากผู้ดำเนินนโยบายโดยตรงมองว่า การพัฒนายังติดกัติดักด้านกฎหมาย ที่ยังไม่สอดคล้องกับ บริบทการพัฒนาที่จะเกิดขึ้น ยกตัวอย่างเช่น กฎหมายที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง ที่กำหนดความสูงและขนาดของสิ่งปลูกสร้างไว้ กลับไม่สอดคล้องกับทิศทางการใช้ที่ดินของเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ รวมถึงกฎหมายผังเมืองที่จัดทำเฉพาะเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษอันจะนำมาสู่ปัญหาด้านความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ในหลายประเด็น เช่น ปัญหาด้านการจัดการที่ทับซ้อนระหว่างผังเมืองรวมแบบเดิม กับผังเมืองที่ประกาศขึ้นใหม่

ผลกระทบทางวัฒนธรรม

ผลกระทบทางด้านวัฒนธรรมเกิดจาก การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของสังคมและของพื้นที่ เมื่อการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น วัฒนธรรมที่เป็นส่วนประกอบหนึ่งของสังคมก็ต้องเกิดการปรับตัวตามการ

เปลี่ยนแปลงไป โดยสามารถแบ่งจำแนกดูการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการพัฒนาโครงการขนาดใหญ่ในพื้นที่ได้ ดังนี้

1. วิถีชีวิตและการเปลี่ยนแปลง

จากเดิมสระแก้วเป็นพื้นที่ชายแดน ที่ยึดอาชีพทำการเกษตรเป็นหลัก และต่อมามีการค้าขายชายแดนที่เพิ่มขึ้นจึงทำให้คนทั้งในและนอกพื้นที่ต่างเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากพื้นที่ เมื่อพื้นที่ชายแดนสระแก้วเกิดการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษขึ้น ทำให้วิถีชีวิตของประชาชนเปลี่ยนแปลงไปประการแรกเปลี่ยนแปลงไปเพราะมีความสะดวกสบายมากขึ้น เนื่องจากอดีตพื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่ที่ถูกละเลยในการพัฒนามาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ทำให้งบประมาณในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่มีไม่มากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับหลังมีโครงการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ การเดินทางไปมาหาสู่กันทำได้ง่ายกว่าอดีต รวมถึงการมีสาธารณูปโภคที่ครอบคลุมกว่าเดิม

ประการที่สองเมื่อมีการพัฒนาในพื้นที่ ส่งผลต่อโอกาสการเรียนรู้ให้กับชีวิตเพิ่มมากขึ้น ทั้งบุคลากรทางการศึกษา นักเรียน ข้าราชการ ประชาชน ทั้งในและนอกพื้นที่ เดิมทีการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นได้ยากและต้องใช้เวลาพอสมควร แต่เมื่อมีการตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ในมุมหนึ่งคือบทเรียนของคนในพื้นที่ และรัฐบาลในการพัฒนาเชิงพื้นที่ เมื่อการดำรงชีวิตเกิดปัจจัยที่เพิ่มมากขึ้น การต่อสู้และเรียนกระบวนการรักษาสีทึบจึงเกิดขึ้นโดยปริยาย เช่นกระบวนการการรวมกลุ่มเพื่อเรียกร้องประเด็นการเมือง ผลประโยชน์ชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ส่งผลให้เกิดกระบวนการสร้างเป้าหมายชีวิตของประชาชนในรูปแบบที่เปลี่ยนไป

นำมาสู่ประการที่สามคือการเปลี่ยนแปลงด้านการสื่อสาร และกระบวนการกลุ่ม เปลี่ยนจากการทำงานจากปกติเป็นการพูดคุยในประเด็นที่ใหม่ขึ้น และสิ่งที่เป็นประเด็นที่ถกเถียงกันในสังคมคือ ประเด็นด้านการจัดสรรผลประโยชน์ให้กับกลุ่มก้อนทางสังคม ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

2. การทำกิจกรรมทางศาสนา ประเพณี

การทำกิจกรรมทางศาสนา ยังไม่เกิดผลกระทบ เพราะความเป็นอยู่ของประชาชนยังคงดำเนินไปด้วยความปกติ และยังมีการสนับสนุนความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นด้านเอกลักษณ์ชนเผ่า มีการสนับสนุนการอนุรักษ์อัตลักษณ์ ผ่านการจัดงานของหน่วยงานรัฐ ประเพณีของท้องถิ่น ภาษาก็ยังคงดำเนินไปได้กับสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน อนึ่งเพราะพื้นที่โครงการพัฒนาอยู่ไกลจากชุมชน เพราะชุมชนยังอาศัยเป็นกลุ่มก้อนเช่นเดิม ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าการจัดทำโครงการมีการรบกวนพื้นที่ของชุมชนน้อยมาก เพราะการลดผลกระทบด้านการยอมรับของประชาชนในพื้นที่ อีกทั้งยังสามารถผลักดันให้เกิดโครงการง่ายกว่า การเวนคืนที่ดิน หรือรบกวนชุมชนเหมือนกับโครงการอื่นของรัฐบาล

อย่างไรก็เริ่มมีการพบสัญญาณการปะทะทางวัฒนธรรม แต่อยู่ในระดับที่ไม่มี ความรุนแรง เป็นวัฒนธรรมการเป็นอยู่ โดยสิ่งที่มีความแตกต่างของคนไทย และคนกัมพูชา เรื่องวัฒนธรรมความสะอาด ที่คนไทยส่วนหนึ่งมีภาพจำว่า คนกัมพูชาสกปรก และรวมถึงชีวิตความเป็นอยู่ที่ไม่มีความสุขลักษณะที่ดี ทำให้คนไทยส่วนหนึ่งเว้นระยะห่างกับคนกัมพูชา อย่างเห็นได้ชัด วัฒนธรรมการเป็นอยู่ถือเป็นหนึ่งในสัญญาณของการปะทะกันทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นพร้อมกับ การเปลี่ยนด้านประชากร เช่นการโยกย้ายถิ่นฐาน หรืออาจจะรวมถึงการทำงานร่วมกันที่จะสร้างปัญหาได้ในอนาคต

3. ความคิด ความรู้สึก และความเชื่อ

ผลกระทบทางด้านความคิดเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในกับมนุษย์เป็นเรื่องปกติ เพราะการปรับเปลี่ยนทางความคิด ความรู้สึก และความเชื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงตามสภาพแวดล้อม และปัจจัยรอบข้างที่เปลี่ยนแปลงไป เริ่มต้นจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านความคิดเรื่องการพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงสังคมสู่ความเจริญทางด้านวัตถุ มากยิ่งขึ้น เนื่องจากพื้นที่ชายแดนที่มูลค่าการค้าจำนวนมากนำมาสู่โอกาสการลงทุนของนายทุน และธุรกิจต่าง ๆ เกิดขึ้นจำนวนมากในชายแดน เช่น การเกิดขึ้นของห้างสรรพสินค้าจำนวนมาก พร้อมทั้งการมีสิ่งอำนวยความสะดวกสบายเกิดขึ้นพร้อมกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

การลงทุนภาคธุรกิจโรงแรม ร้านอาหาร ร้านกาแฟ และห้างสรรพสินค้าที่เข้ามาดำเนินธุรกิจในพื้นที่มากขึ้น และเมื่อพิจารณาเป็นรายอำเภอพบว่า อำเภออรัญประเทศมีตัวเลขของการจดทะเบียนธุรกิจนิติบุคคลในปี 2558 - 2561 1,390 แห่ง 1,498 แห่ง 1,635 แห่ง และ 1,738 แห่ง ตามลำดับ (Office of Commercial Affairs Sa Kaeo, 2018) ทำให้วิถีชีวิตการกิน การใช้จ่าย และสนทนากการที่เปลี่ยนแปลง จนกระทั่งส่งผลกระทบต่อระดับบุคคลโดยตรง นอกจากนี้ผลกระทบด้านความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ มีปัจจัยเรื่องของอายุ เข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะอายุเป็นตัวบ่งชี้ประสบการณ์ที่ผ่านมาอันมีส่วนต่อการเปิดรับความคิดความเชื่อ และวิถีการดำเนินชีวิตแบบใหม่เข้ามา ทั้งนี้ก็ยังคงเห็นการรักษาเอกลักษณ์บางอย่างของชุมชนอยู่ เช่นภาษา และการอยู่อาศัยที่ยังไม่มีเกิดการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือยังคงใช้ภาษาถิ่นของตนเองในการพูดคุยภายในครอบครัว และอาศัยแบบชุมชนที่บ้านเรือนมีอาณาเขตใกล้ชิดกัน

มุมมองประชาชนต่อโครงการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ นั้นเป็นไปในทิศทางบวกเนื่องจากพื้นที่ชายแดนที่ห่างไกล ถูกมองว่าเป็นพื้นที่แนวกันชนมากกว่าพื้นที่เป้าหมายของการพัฒนา แต่เมื่อมีโครงการพัฒนาขนาดใหญ่เกิดขึ้นสร้างความตระหนักรู้ของประชาชนมากกว่าเดิม เช่นการหาข้อมูลของโครงการพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จากภาครัฐ การเข้ารับฟังงานเสวนาของภาครัฐ จากการบอกเล่า และจากการติดตามข่าวสารที่มีในยุคปัจจุบัน เมื่อเปรียบเทียบภาพของการพัฒนาอุตสาหกรรมของประชาชน จากอดีตพบว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังคงติดภาพว่า อุตสาหกรรม คือโรงงาน โรงงานจึงเท่ากับ อากาศเสีย น้ำเสีย แออัด และวุ่นวาย แต่เมื่อเห็นถึงผลที่ตามเช่นโอกาสจากการมีสาธารณูปโภคที่ดีขึ้น ราคา

ที่ดินที่แพงขึ้น โอกาสในทางสังคมและเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น ทำให้ภาพของอุตสาหกรรมของประชาชนเกิดการเปลี่ยนแปลงไป โดยมีทิศทางที่ดีขึ้นชาวบ้านเห็นว่านั้นคือโอกาสของการทำมาหากิน และโอกาสในการประกอบอาชีพในระยะยาว

แต่เมื่อโครงการถูกชะลอเนื่องจากการเน้นของรัฐบาลหลาย ๆ อุตสาหกรรมไปพร้อม ๆ กันทำให้เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว ถูกลดความสำคัญจากประชาชนลงไป และในทางความรู้สึกกันประชาชนเริ่มเกิดความไม่แน่ใจต่อเป้าหมายของโครงการที่เกิดขึ้น เพราะเป้าหมายคือการส่งเสริมการลงทุน และลดความเหลื่อมล้ำ แต่ด้วยปริมาณของนักลงทุนเข้ามาลงทุนในพื้นที่จำนวนน้อย ไม่ตรงกับเป้าหมายที่คาดหวังของรัฐบาล ส่งผลโดยตรงกับความเชื่อมั่นของภาคเอกชน นักธุรกิจ และประชาชน อีกทั้งภาพของความสำเร็จของการมีเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ยังไม่เกิดขึ้น เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจึงถูกลดบทบาทลงในความรู้สึกของประชาชน

แนวทางการป้องกันและลดผลกระทบทางสังคมวัฒนธรรม

แนวทางการควบคุมผลกระทบทางลบ เช่น 1) การนำเสนอชุดความรู้ คือการนำเสนอแผนป้องกันผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นต่อชุมชน 2) การให้อำนาจจังหวัดในการคัดกรองอุตสาหกรรมเป้าหมายร่วมกับ BOI จากฐานความคิดการกระจายอำนาจ และเห็นเป้าหมายของการกระจายความเจริญตามวัตถุประสงค์ของเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ควรมาจากสิ่งที่โดดเด่นของชุมชน ส่งเสริมเพิ่มเติมนวัตกรรมทางการผลิต และให้อำนาจชุมชนในการกำหนดพื้นที่และอุตสาหกรรมเป้าหมาย 3) การแก้ไขกฎหมายคือการแก้ไขกฎหมายของกระทรวงมหาดไทย และกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้มีความสอดคล้องกับโครงการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ และ 4) การเตรียมความพร้อมประชาชน คือการเตรียมความพร้อมให้ประชาชน เรื่องการประกอบอาชีพ การศึกษา การพัฒนาฝีมือแรงงาน ด้านสุขภาพ และมาตรการคุ้มครองที่ทั่วถึง

แนวทางส่งเสริมผลกระทบทางบวกของโครงการ เช่น ถอดบทเรียนสู่การนำเสนอต่อประชาชน คือการนำผลทางบวก มาพัฒนาเป็นแบบเสนอที่เข้าถึงประชาชนสร้างการรับรู้เกี่ยวกับโครงการ พร้อมทั้งเป็นฐานการสร้างการเรียนรู้สู่ประชาชน

แนวทางการมีส่วนร่วมในการผลักดันมาตรการต่าง ๆ เช่น 1) การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม คือการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกระบวนการปรับปรุงแก้ไขมาตรการต่าง ๆ ที่กำลังออกมาใหม่ 2) การตั้งอนุกรรมการติดตามผลกระทบ คือการตั้งอนุกรรมการติดตามผลที่ครอบคลุมทางด้านสังคมวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ ยึดหลัก Open Data และ 3) การผลักดันมาตรการทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คือการพัฒนาชายแดนจำเป็นอย่างยิ่งในการให้ความสำคัญกับบริบทแวดล้อม รวมถึงประเทศเพื่อนบ้านอย่างกัมพูชา ที่การส่งเสริม และรักษาวิถีชีวิต ประเพณีของชุมชน เช่น

1) การสนับสนุนมาตรการปกป้องพื้นที่อาหารและสิ่งแวดล้อม คือการให้ความสำคัญเกี่ยวกับพื้นที่อาหาร นั่นคือการที่ส่งเสริมพื้นที่อุตสาหกรรมต้องไม่กระทบต่อพื้นที่อาหารของมนุษย์ 2) การปกป้องวัฒนธรรม คือการอนุรักษ์ควบคู่กับการสร้างความเข้าใจเชิงวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน และ 3) ต้นแบบการส่งเสริมต้นทุนทางเศรษฐกิจของชุมชน คือการสร้างต้นแบบของชุมชนที่เกิดจากการสนับสนุนจากโครงการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ โดยเน้นตั้งแต่กระบวนการแรกจนถึงปลายทาง

สรุปและข้อเสนอแนะ

การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ด้วยโครงการขนาดใหญ่นำมาซึ่งการเปลี่ยนทางด้านสังคมวัฒนธรรม อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การเปลี่ยนแปลงของรัฐต่อพื้นที่ชายแดน จากพื้นที่กั้นชนด้านความมั่นคง สู่มุมที่สร้างความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมุมมองของประชาชนต่อรัฐที่เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น เพราะการพัฒนาในพื้นที่ได้สร้างความสะดวกสบายในชีวิตให้กับคนในพื้นที่อย่างมาก เช่น โครงการสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน กล่าวคือ ระบบประปา ถนน และการติดต่อสื่อสารที่ครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ที่ถูกกำหนดให้เป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ และโอกาสในการประกอบอาชีพที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น อันเนื่องมาจากความน่าสนใจในพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้เกิดการลงทุนที่เพิ่มสูงขึ้น ซึ่งเป็นที่มาของโอกาสในชีวิตของประชาชนที่เปลี่ยนไป

ผลกระทบทางสังคมวัฒนธรรม ประกอบด้วยผลกระทบด้านประชากรที่มีจำนวนมากขึ้น นับตั้งแต่การประกาศเป็นเขตพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่งพื้นที่ที่มีความหนาแน่นมากที่สุด คืออำเภออรัญประเทศ และอำเภอวัฒนานคร นอกจากนี้ส่งผลต่อการจัดการด้านชุมชน และสถาบันเพราะเป้าหมายของพื้นที่ที่ถูกเปลี่ยนแปลงไปตามเป้าหมายของรัฐบาล จึงทำให้พื้นที่ได้รับการขับเคลื่อนจากหลายหน่วยงาน ทั้งในระดับส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และในระดับท้องถิ่น ทำให้กระทบต่อการบริหารจัดการเชิงโครงสร้าง และสถาบัน และยังรวมถึงการรวมตัวของประชาชนเกิดขึ้น ในนามของผู้มีส่วนได้เสียโดยตรงต่อโครงการ เพื่อแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนทางความคิดเกี่ยวกับโครงการ

ผลกระทบด้านปัจเจกบุคคลผ่านระบบการศึกษา การสาธารณสุข และสันตนาการ พบมีโอกาสด้านการเรียนรู้เกี่ยวกับเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษมากขึ้น ผ่านระบบการศึกษา และผ่านการดำเนินของภาคส่วนต่าง ๆ ของรัฐและเอกชน อีกทั้งยังมีการเตรียมพร้อมของระบบสาธารณสุข ต่อการพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ผ่านระบบคัดกรองผู้ป่วย และความปลอดภัยในภาคอุตสาหกรรม อีกทั้งการสันตนาการที่เปลี่ยนแปลงไปตามความหลากหลายที่เพิ่มขึ้นของสิ่งสันตนาการ เช่น ห้างสรรพสินค้า ธุรกิจบันเทิง และธุรกิจการท่องเที่ยว

ผลกระทบทางด้านวัฒนธรรมเกิดจาก การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของสังคมและของพื้นที่ เมื่อการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น วัฒนธรรมที่เป็นส่วนประกอบหนึ่งของสังคมก็ต้องเกิดการปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลง เช่น วิถีชีวิตเกิดผลกระทบจากเดิมสระแก้วเป็นพื้นที่ชายแดน ที่ยึดอาชีพทำการเกษตรเป็น เมื่อพื้นที่ชายแดนสระแก้วเกิดการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษขึ้น ทำให้วิถีชีวิตของประชาชนเปลี่ยนไป ประการแรกเปลี่ยนแปลงไปเพราะมีความสะดวกสบายมากขึ้น อีกทั้งกระทบต่อโอกาสการเรียนรู้ให้กับชีวิตเพิ่มมากขึ้น ทั้งบุคลากรทางการศึกษา นักเรียน ข้าราชการ ประชาชน ทั้งในและนอกพื้นที่ เดิมทีการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นได้ยากและต้องใช้เวลาพอสมควร แต่เมื่อมีการตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ในมุมหนึ่งคือ บทเรียนของคนในพื้นที่ เกิดเป็นกระบวนการคิดเรื่องสิทธิของชุมชน นำไปสู่การรวมกลุ่มสะท้อนเจตนารมณ์ของชุมชนต่อโครงการพัฒนาของรัฐ

ข้อเสนอแนะ

1. ควรเพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อการนำมาซึ่งความร่วมมือในการพัฒนาท้องถิ่น เพราะการพัฒนาท้องถิ่นที่ผลกระทบระยะยาวควรให้ความสำคัญกับประชาชน
2. ควรมีหลักประกันให้กับประชาชนต่อผลกระทบที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งมีมาตรการที่ชัดเจน และเป็นที่ยอมรับให้กับประชาชน
3. ควรสร้างเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ที่นำเอาสิ่งที่โดดเด่นของท้องถิ่นมาใช้เพื่อสร้างความโดดเด่นแทนการคิดจากส่วนกลางทั้งหมด
4. การจัดการด้านข้อมูล ที่ยังทำงานแบบแยกส่วนไม่มีการเชื่อมโยงของข้อมูลจากหน่วยงานราชการ และยังไม่มีการจัดการด้านข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพ
5. การวางแผนควรนำต้นทุนทางสังคม และวัฒนธรรมเข้าไปมีส่วนในการวางแผนรับมือ โดยให้ความสำคัญทั้งประเด็นด้านพื้นที่อาหาร และสิ่งแวดล้อม
6. ควรเตรียมความพร้อมให้กับประชาชนเพียงพอ ต่อการรับมือต่อผลกระทบด้านลบ และต่อยอดผลกระทบด้านบวกได้อย่างมีประสิทธิภาพ
7. ควรทำการประเมินผลกระทบทางสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และการเมือง ที่ครอบคลุมพื้นที่ที่รัฐประกาศทั้งหมดโดยควรรวมถึงพื้นที่ใกล้เคียงเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษด้วย เพราะการศึกษาแยกส่วนเฉพาะเขตที่สร้างนิคมอุตสาหกรรมเพียงเท่านั้นยังไม่สามารถประเมินผลกระทบในมิติต่าง ๆ ได้ครบถ้วนเพียงพอ เนื่องจากส่วนที่ประกอบเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษมีพื้นที่ที่ตั้งที่อยู่อาศัย คลังสินค้าและพื้นที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมนอกพื้นที่นิคมอุตสาหกรรม เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- Department of Provincial Administration, Ministry of Interior. (2018). Births, Deaths, Registered-In and Registered-Out by Sex and District: 2018 [In Thai]. Retrieved December 19, 2019 from http://sakaeo.old.nso.go.th/nso/project/search/result_by_department.jsp
- Mankong, V. (2014). Economic development zone in the border area to support the AEC [In Thai]. Retrieved December 19, 2019 from http://m.itd.or.th/detail-report.php?report_id=618
- National Council for Peace and Order Command No. 17/2015 Procurement of land for use in special economic zones. (May 15, 2015). Thai government gazette. Volume 132, special episode 112๓, 3-13.
- Office of Commercial Affairs Sa Kaeo. (2018). Registered of Juristic Person and Authorized Capital by Type of Registration: 2009 - 2018 [In Thai]. Retrieved December 19, 2019 from http://sakaeo.old.nso.go.th/nso/project/search/result_by_department.jsp
- Pongpetprayoon, C. (2006). *Social Impact of the Suvarnabhumi Airport Project: A Case Study Community, Nong Prue Subdistrict, Bang Phli District, Samut Prakan Province* [In Thai]. Burapa university.
- Pongsapich, A. (1999). *Cultural Diversity*. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Prachuapmor, C. (1989). *11111 Thai society and culture*. 2nd ed. Nonthaburi. Sukhothai Thammathirat Open University.
- Rapeepat, A. (2008). *Culture is Meaning: Clifford Greetz's Theory and Method*. Bangkok. Princess Maha-Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organization).
- Raycharphongsa, P. (2019). The balance of special economic development zones [In Thai]. Retrieved December 19, 2019 from <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/850955>
- Saihu Pattaya. (1994). *Concepts in the study of Thai society and culture. In the teaching document*, Thai studies series. Bangkok: Sukhothai Thammathirat Open University.
- Supchaisakun, N. Kitthontham, W. Chanprasert, T & Phungphosop, N. (2014). *The Development of Promoting Model for Sustainable Behavior Conformability with Thai Value and Culture*. Behavioral Science Research Institute (BSRI) Srinakharinwirot University.
- Chanthawanit, S. (2011). *Qualitative research methods* [In Thai]. (19th ed.). Bangkok: Chulalongkorn University.

ThaiPBS. (2015). Look again. 5 areas use the article 44 to set up a special economic zone - the IEAT revealed plans to continue [In Thai]. Retrieved February 1, 2019 from <https://www.citizenthaipbs.net/node/10046>

The Board of Investment of Thailand. (2015). A Guide to Investing in the Special Economic Development Zone. Bangkok.

The National Committee on Special Economic Zone Development. (2015). Announcement of The National Committee - on Special Economic Zone Development No. 1/2015 Determining Special Economic Zone Phase 1st [In Thai]. Retrieved February 1, 2019 from http://www.nesdb.go.th/article_attach/s2-1.pdf